

Tóth-Bartos András

ADATOK KÉZDIVÁSÁRHELY 1940–1944 KÖZÖTTI
TÖRTÉNETÉHEZ

Erdély 20. századi történetében egyik meghatározó, a kollektív tudatra is hosszú távon hatást kifejtő korszak a második bécsi döntés által fémjelzett négyéves korszak volt, amely, bár rövid időre, de az erdélyi magyarság számára visszaadta a többségi lét tudatát.

A második bécsi döntést követően a magyar hadsereg megindult, hogy birtokba vegye a román hatóságok által kiürített területeket. A bevonuló magyar csapatok szeptember 13-án érték el a döntés által Magyarországnak ítélt Észak-Erdély legkeletibb városát, a Háromszék megyei Kézdivásárhelyt. Az újra birtokba vett területek megszervezésére a bevonuló csapatokkal párhuzamosan bevezetésre került a katonai közigazgatás¹ is, amelynek feladata elsősorban az közigazgatás folytonosságának biztosítása (pl. a közellátás megszervezése) és a magyar polgári közigazgatás bevezetésének előkészítése volt. A katonai parancsnokságok alá helyezett igazgatás szükségszerű volt, azonban a kormányzat a felvidéki negatív tapasztalatok következtében igyekezett ezt a megoldást minél rövidebb ideig alkalmazni.²

Tanulmányomban Kézdivásárhely „kis magyar világbeli” életébe kívánok betekintést nyújtani. A korszak történetével kapcsolatos sokrétű kérdések mindegyike azonban nem kerülhet bemutatásra, a szerteágazó és sokrétű problémák tárgyalása túlságosan is szétfeszítené e rövid írás kereteit. A dolgozat célja az ekkori városi élet elemzése, a gazdasági (főképp ipari) és társadalmi (önszerveződés, szociálpolitika) kérdések rövid tárgyalásával.

A város és lakossága

Nemzetiségi szempontból ugyanúgy, mint a többi székely vármegyének, Háromszéknek és benne Kézdivásárhely lakosságának is a legnagyobb része magyar nemzetiségű volt. A román főhatalom berendezkedése alatt a román lakosság száma jelentőse növekedett, azonban, az 1941-es népszámlálás tanúsága szerint (*1. táblázat*), a magyar adminisztráció bevezetése kö-

vetkeztében drasztikusan csökkent. A döntés után nagyon sok, főleg a hivatalnoki rétegből származó román nemzetiségű lakos menekült át a határon a román fennhatóság alatt maradt területekre. Dél-Erdély irányából ugyanakkor megközelítőleg kétszáz ezer magyar menekült lépte át az országhatárt. Az innen érkezők elsősorban azokra a helyekre igyekeztek, ahová családi kötelékek fűzték. A menekültek, annak ellenére, hogy magyar nemzetiségűek voltak, a második bécsi döntés értelmében idegen állampolgároknak minősültek, és ennek megfelelően kezelték őket. Megérkezésüket követően internáló táborokba kerültek, ahol hatósági ellátásban részesítették őket, és igyekeztek megszervezni a további elhelyezkedésüket.³ Kézdivásárhelyen 521 menekült tartózkodott huzamosabb ideig. A város a maga részéről igyekezett megoldani a menekültek megélhetését: rendszeres étkeztetésben részesültek, valamint elutazásukkor élelmiszer-csomagot kaptak. Aki úgy döntött, hogy helyben marad, annak igyekeztek lakást keresni vagy kifizetni a lakbért. 1942-ben a helyhatóság 400 olyan menekültet tartott számon, akik a tábor feloszlata után sikeresen elhelyezkedtek, szükségletlenül téve a hatósági gondoskodást. A város összesen 6708 pengőt költött erre a célra.⁴

A foglalkozásszerkezetet tekintve a város lakossága főleg az ipar és kereskedelem terén talált magának megélhetést (*2–3. táblázat*). Amíg a vármegye lakosságának túlnyomó része östermelő volt (a falun élő aktív lakosság 80%-a), addig a városi lakosoknak csak kis hányada foglalkozott földműveléssel. A városi polgárok legtöbbször a kisiparban, valamint nem elhanyagolható mértékben az adminisztratív szférában helyezkedett el. Kézdivásárhelyen a kereső lakosság 32%-a dogozott az ipari ágazatok valamelyikében. A vállalatok méretét tekintve a kis- és kézműipari létesítmények voltak többségben, amelyek főleg mezőgazdaságból származó termékeket dolgoztak fel. Itt főleg a szesz- és sörgyárak domináltak, de volt a városban nagykapacitású mőmalom, valamint egy erdei gyümölcsöket feldolgozó konzervgyár is.⁵ Másik

¹ A katonai közigazgatás kérdéséről lásd bővebben: SEBESTYÉN Elemér – SZABÓ Péter 2008 és SÁRÁNDI Tamás 2010.

² TILKOVSKY Lóránt 1967, 284–285.

³ A menekültkérdéssel kapcsolatban lásd bővebben: L. BALOGH

Béni 1999 és L. BALOGH Béni 2003.

⁴ *JKvK 1941*, 14.

⁵ SÁL, Fond 20, Dos. nr. 3393/1942, hivatkozási szám: 3342/1942, 3342/1942.

jelentős iparág a fafeldolgozáshoz kötődött. Az erdők és a vágterek relatív közelsége megengedte, hogy a lakosok szép számban találjanak megélhetést a faiparban. A város területén főleg fűrészüzemek és lerakatok voltak, amelyeket egyrészt helyi vállalkozók üzemeltettek (pl. Bajkó Kálmán), vagy anyaországi cégek (Magyar Fa Rt.) vettek bérbe.⁶

A magyar kormány gazdasági kapitalizációs politikája keretén belül történtek próbálkozások arra, hogy Kézdivásárhelyre nagyobb ipari létesítményt is telepítsenek. Egy „egyedárusági”⁷ szeszgyárat javasoltak ide, amely a megye cukorrépa-fölöslege mellett a szomszédos megyék burgonyafölöslegét is feldolgozta volna.⁸

A kormányt már az 1940. év végén foglalkoztatta egy székelyföldi cukor-, vagy szeszgyár építésének a kérdése. Apor Péter főispán is ellátogatott Budapestre, hogy közbejárjon a döntéshozatal felgyorsításában.⁹ A következő év folyamán a Pénzügyminisztérium Szeszgyedárusági Igazgatósága elhatározta, hogy ipari szeszgyárat létesít a vármegyében, amely megoldhatja a cukorrépa- és a burgonyafölösleg problémáit. A budapesti küldöttség 1941 októberében érkezett meg, dr. Turvölgyi Albert miniszteri tanácsos és dr. Pethő Albert szeszgyedárusági igazgató személyében. A gyár felépítéséhez két helyszínt jelöltek meg: Esztelneket és Kézdivásárhelyt, azonban a terepszemle után a bizottság úgy döntött, hogy a legmegfelelőbb hely Kézdivásárhelyen van.¹⁰ Erre a célra egy 15 holdnyi területet szemeltek ki a vasúti vonalak, illetve folyóvíz közelében, ugyanakkor megkezdtek tárgyalásokat a helybéli tulajdonosokkal, akiknek a földjeiken át kellett volna haladjon a vasúti vágány. A város a maga részéről egy 60 négyszögöles területet engedett át költségmentesen.¹¹ Az építkezést teljes egészében a magyar állam finanszírozta, a városnak az új létesítményhez vezető utat kellett kiépítenie, amelynek részbeni fedezésére a kormányzat 12 000 pengő kamatmentes kölcsönt adott 1942 novemberében.¹² Az út kikövezéséhez azonban 50 000 pengő szükségeltetett, a városnak pedig nem volt lehetősége a magas költségeket fedezni. A hiányzó pénzüsszeget a helyi pénzintézetektől szándékozták beszerezni. Ugyanakkor saját költségből kellett

finanszírozni a gyár melletti „Pap János árkának” a szabályozását is, valamint egy kisebb híd építését. Az út építése párhuzamosan folyt a gyár építésével, tehát már az 1942. év végén elkezdték a munkálatokat.¹³ A berendezéseket elszállították Szászrégenbe, az átadást pedig 1943. év őszére tervezték,¹⁴ azonban a munkálatokat kénytelenek voltak késleltetni az építőanyag hiánya miatt. A gyárhoz vezető ipari vasút hivatalos átadására is csak 1943 szeptemberében kerülhetett sor, de ekkor a gyár még nem volt befejezve, az építkezést az anyagihiány enyhülése után tervezték ismét elkezdni.¹⁵ A gyár végül sajnos nem épült meg, az ellátásban beállott nehézségek és a háború végének közeledése nem adott erre lehetőséget.

A szeszgyár építésével párhuzamosan, mint említettük, cukorgyár építése merült fel. Ennek érdekében egy bizottságot is alkottak a helyi cukorrépa-termelők. A gyárat részvénytársasági alapon akarták megszervezni, részvényese csak cukorrépa-termelő lehetett volna. A tervet azonban nem tudták megvalósítani, mert a Földművelési Minisztérium inkább a marosvásárhelyi cukorgyárat támogatta.¹⁶

A városban, hagyományaihoz híven, legnagyobb részben a kézműipar volt képviselve.¹⁷ A legnagyobb csoport a csizmadiáké és cipészeké volt, de szép számban szerepeltek a faipari mesterségek is, mint az asztalosok, kádárok, kerékgyártók. Az élelmiszeriparban a város egyik sajátosságát a mézeskalácsos mesterek képviselték, ekkor még több mint tíz mesterember űzte a mesterséget. A bőrtet a városban 15 szűcs és 3 tímármester dolgozta fel.¹⁸

A második bécsi döntés után meginduló adminisztratív egyesítés részeként felállították az új ipartestületi hálózatot is. Az új ernyőszervezet az Ipartestületek Országos Központja (IPOK) lett, amely a polgármesteri hivatallal (mit elsőfokú iparhatóság) együtt bírálta el az iparengedélyek kiadását. Ugyanakkor az IPOK foglalkozott a kisipart megcélzó állami támogatások célba juttatásával is. A hagyományos érdekképviseleti szerv viszont a *Kézdivásárhelyi Vegyes Ipartársulat* volt, A 220 tagot számláló egyesület az érdekvédelem és tagjainak szociális támogatása mellett (pl. temetkezési alap) kulturális tevékenységgel

⁶ Uo., Dos. nr. 3393/1942, számozás nélkül, hivatkozási szám: 7681/1942, 1056/1942, 6130/1942-

⁷ A második bécsi döntés után a magyar állam kisajátította a szeszfőzési jogokat, így az alkohol és a szeszes italok készítése állami monopóliummá (korabeli szóhasználatban „egyedárusvá”) vált. A székelyföldi szeszgyárak kisajátítása 1941 áprilisában történt meg. Ez sok konfliktusra adott okot, mivel Székelyföldön nagymértékben űzték a kisüsti-pálinkafőzést. (*Keleti Újság*, 1941. április 15., 7.)

⁸ Uo., október 9., 3.

⁹ *Székely Nép*, 1940. november 16., 4; 30., 2.

¹⁰ Uo., 1941. október 4., 7.

¹¹ Uo., október 5., 5.; november 12., 4.

¹² SÁL, Fond 20, Dos. 3393/1942, 1.

¹³ Uo., Dos. 3391/1942, 36–38.

¹⁴ *Keleti Újság*, 1941. április 15., 7.

¹⁵ *Székely Nép*, 1943. szeptember 25., 4.

¹⁶ Uo., 1940. december 8., 5.

¹⁷ A városi kézműipar erős céhes hagyományokkal rendelkezett. Annak ellenére, hogy a céhsziszter a 19. században felbomlott, a városi mesterek körében tovább élt a régi mentalitás. A mesterek még az 1940-es években is ennek megfelelően neveztek meg magukat, ipartestületi vezetőik is a régi céhtáblákkal hívták gyűlésre társaikat. (INCZE László 1972, 4–5.)

¹⁸ SÁL, Fond 20, Dos. nr.3393/1942

is foglalkozott, magánkönyvtára 2300 kötetet számlált.¹⁹ A második bécsi döntés után az ipartársulat a szabályzatmódosítással egyidejűleg, 1941-ben nevet is változtatott, és átalakult *Kézdivásárhely és Vidéke Iparosainak és Iparosifjainak „ágyúöntő Turóczy Mózes” Önművelődési Otthonává*.²⁰

Habár a város lakóinak csak kis része tevékenykedett a mezőgazdaságban (3. táblázat), az 1910-ben alapított *Kézdivásárhelyi Gazdakör* 1942-ben 110 tagot számlált. A gazdakörök az *Erdélyi Magyar Gazdasági Egylet* (EMGE) helyi szervezetei voltak. Az Egylet fontos szerepet játszott a kisebbségi években az erdélyi magyarság gazdasági és szellemi életében egyaránt, olyannyira, hogy az EMGE a második bécsi döntés idejére Erdély legnagyobb tömegszervezetének számított. Taglétszáma a visszacsatolást követően folyamatosan növekedett, 1943-ra elérte az 53 000 főt.²¹ Az állami mezőgazdasági szakigazgatás szervei mellett az EMGE-nek volt a legnagyobb szerepe a mezőgazdaság fejlesztésére szánt erőforrások elosztásában, célba juttatásában. A támogatások legnagyobb része a minőségi feljavításra (vetőmagakciók, tenyészállat-akciók), valamint a szakképzésre (gazdatanfolyamok) irányultak.²² Séra István (a háromszéki EMGE-tagozat elnöke) kezdeményezésére indultak meg a megyében a gazdakör vezetőinek szánt tanfolyamok. Az egyes gazdakörök ügyvezetőit azzal a céllal hívták össze, hogy néhány napos tapasztalatcsere keretén belül alakítsák ki gazdaköreik munkatervét. A tanfolyamot Kézdivásárhelyen 31-en hallgatták meg. Az EMGE szintén itt szervezte meg a „zöldmező”- és pástorképző tanfolyamát is.²³

Városrendezés

A katonait felváltó polgári közigazgatást 1940. november 25-én vezették be. A román területi adminisztráció megyéit a megfelelő magyar *vármegyék* váltották fel, amelyek a korábbihoz hasonlóan járásokra

oszlottak. Háromszék területén²⁴ négy járás (Sepsi, Kézdi, Kovásznai és Baróti), valamint két megyei jogú város volt, Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely, közülük az első egyben megyeszékhelyként is működött.²⁵ Kézdivásárhelyen a város képviselő-testülete 1941. január 21-én alakult meg, ünnepélyes keretek között, Bartha Jenő alispánhelyettes elnöklété alatt. A városatyák névsorának jóváhagyása után K. Kovács István polgármester is elfoglalta munkakörét.

A városi tanács egyik legelső feladata az volt, hogy az előző években elmaradt infrastrukturális beruházásokat a lehetőségek szerint pótolja. A városban összesen 1107 ház volt, amelynek több mint fele fából készült, másik része pedig kőből és téglából. A lakhatást tekintve főleg a régebbi házak nem feleltek meg az egészségügyi követelményeknek.²⁶ A kőházak, különösen azok, amelyek a Torja-patak mentén helyezkedtek el, nedvesek és hidegek voltak, a beszivárgó talajvíz miatt pincéik használhatatlanná váltak. A faházak közül pedig 200 volt olyan, amelyeknek a lakhatását a hatóságok csak a szükség miatt nem tiltották meg.²⁷ A lakhatást és közegészségügyet a városi csatornarendszer elavultsága és korlátozottsága is hátráltatta. Mindehhez még hozzájárult az is, hogy a gazdaságok csak nagyon ritka esetben rendelkeztek betonból készített gödörrel, amelyben az istállókból származó trágyalevet tárolni lehetett volna. Ezek hiányában a trágyalé legtöbbször az utcára távozott, vagy szabadon felszívódott a talajban, ami a városi ivóvízkészletet is veszélyeztette.²⁸

A városi előjáróság 1941 májusában dolgozta ki városfejlesztési tervét. Ez magába foglalta több útszakasz újrakövezését, valamint a főtér rendezését is, csatornahálózat kiépítése és a piactér burkolása által.²⁹ 1941 folyamán sikerült újrakövezni 6000 m² útfelületet, járdákat építettek, illetve megerősítettek és szabályozták a városon áthaladó Torja-patak medrét.³⁰

A román közigazgatás kivonulásakor a hatóságok a legfontosabb iratok mellett az egyes hivatalok,

¹⁹ Uo., Dos. nr.3378/1942, 315. Vö. *JKvKi* 1941.

²⁰ SÁL, Fond 20, Dos. nr.3378/1942, 218.

²¹ VENCZEL József 1942.

²² Az EMGE háromszéki tevékenységéről és a mezőgazdaság fejlesztéséről lásd bővebben: TÓTH-BARTOS András 2006.

²³ *Erdélyi Gazda*, 1942. április 1., 219; 1943. március 1., 123.

²⁴ A második bécsi döntés után a megyének csak egy része került vissza Magyarországhoz. A határ Zágontól délre húzódott, így a hagyományosan Háromszék részét képező Bodza-vidék Romániában maradt.

²⁵ A megyei város alatt olyan várost értettek, amely a szolgabíróság jogaival rendelkezett, vagyis „egyetlen községből álló járás”. A megyei város kezelte a piaci hegyi, vásári, építészeti és közegészségügyi rendőrséget, eljárta az ipar és a gazdák ügyeiben, illetve gyámhatóságot gyakorolt. A város irányítását a képviselő-testület és a polgármester gyakorolta. A városatyák egyik része a legna-

gyobb adófizetőkből állt, másik része választások alapján került be. A polgármestert, aki a főszolgabíróéval egyenértékű hatáskörrel is rendelkezett, a képviselő-testület 10 évre választotta meg. (MAGYARI Zoltán 1942, 336–337.)

²⁶ A járás községeiben főleg fából épültek a házak. Az orvosi vizsgálatok tanúsága szerint ezek kb. 50%-a nem felelt meg a korabeli egészségügyi követelményeknek. A lakóházak legtöbbje alapzat nélkül épült, alacsonyok voltak és sötétek. A családok általában egy szobában éltek le életüket. Voltak esetek, hogy egy helyiségben 8-10-en is laktak. (*Kézdi járás m. kir. tisztiorvosának közegészségügyi jelentése, 1942*, SÁL, Fond 122, Dos. 34/1943, 26–27.)

²⁷ Uo., 32.

²⁸ Uo.

²⁹ *Székegy Nép*, 1941. május 9., 2.

³⁰ *JKvKi* 1941, 6.

intézmények kasszáját is magukkal vitték. Így a városok majdnem üres zsebbel indultak el. Az első költségvetési évre a város több mint 150 000 pengős hiányt tervezett, annak ellenére, hogy 1941-ben a város vagyonát csak 11 742 pengő terhelte. A folytonos költségvetési hiányt a város csak az erre a célra kivetett folyamatosan növekvő pótdadókkal és államsegélyekkel tudta visszaszorítani. Amíg az 1942. költségvetési évben 75%-os pótdadót vetettek ki, addig 1943-ra ez elérte a 135%-ot, 1944-re pedig 148%-ot irányoztak elő (4. táblázat). Az állam a maga részéről igyekezett hozzájárulni a városok költségeihez, egyes pénzügyi kötelezettségek csökkentésével vagy államsegélyekkel.³¹ Kézdivásárhelynek 1941-ben 50 000, majd 1942–1943-ban 75 000, illetve 93 000 pengő segélyt utaltak ki.³² A költségek fedezésének másik módja a hosszú lejáratú kölcsönök felvétele volt. Kamatmentes kölcsönöket a város a bel- és a pénzügyminisztériumtól kapott, összesen 77 000 pengő összegben, amelyeket különféle fejlesztésekre szántak (6. táblázat). A város hitelezői közé tartozott az ONCSA és a Kézdivásárhelyi Takarékpénztár Rt. is. Ez utóbbi 38 000 pengő kölcsönrel járult hozzá a város kiadásaihoz. A főtér csatornázása és burkolatának kijavítása azonban nagyobb összegű befektetést igényelt. Ezek megvalósítására a város a Mezőgazdasági Alkalmazottak Biztosító Irodájától (MABI) 160 000 pengő kölcsönt igényelt, 25 éves futammal. A munkálatok azonban a folyamatos nyersanyag- és munkáshiány miatt lassan haladtak. A Kézdivásárhelyről cikkező egyik újságíró cinikusan jegyezte meg, hogy a vakondtúrához hasonlatos „hatalmas téren alig néhány árva munkást láttam dolgozni. Tudom, hogy a mostani háborús időkben a munkások arannyal egyenlő érték, mégis furcsán hatott, amikor az óriási földhányások között pontosan négy munkást láttam dolgozni”. Részben munkaerő hiányában maradtak abba, mint már említettük, az Egyedárusági Szeszyár, valamint a jeggyár munkálatai is.³³ A nehézségek ellenére sikerült a Bethlen utcát és a hozzá tartozó járdát újraburkolni, valamint a Honvéd utcát felújítani, illetve megerősíteni a Torja-patak medrének egyes szakaszait. Az új útburkolatok felülete meghaladta az évi 6000 m²-t, az új járdák felülete pedig a 2000 m²-t.³⁴

³¹ A négy év alatt a magyar kormányzat összesen 12 254 800 pengőt, évente nagyjából 2,5 milliót (1944-ben 4 milliót) juttatott az észak-erdélyi városok részére államsegély gyanánt. (MOL, KÜM XIX-J-1-a, 15. d, III-3, 191–198.)

³² *KvkKvEi 1942, 1943, 1944.*

³³ *KvkKvEi 1944, 2b.*

³⁴ Uo.

³⁵ *Hétfői Székely Nép*, 1943. június 21., 2.

³⁶ *Székely Nép*, 1944. január 13., 5.

³⁷ *Hétfői Székely Nép*, 1943. április 27., 3.

Ekkor merült fel a városi sétatér rendezésének, valamint a főtér részleges parkosításának a kérdése is.³⁵ Azonban a terv heves vitát váltott ki a vármegyei kisgyűlés berkeiben, és a tervet azonnal elutasították. A főispán a város hagyományos arculatára apellálva utasította el a városatyák kérését: „nem tartom indokoltnak és megengedhetőnek, hogy a székely városaink ősi jellegét ilyen parkírozással megváltoztassuk”.³⁶ Azzal érvelt, hogy fölösleges lenne a városnak az ilyen jellegű építkezés, mivel a város már rendelkezik a Molnár Józsiás által adományozott parkkal. Nem tudhatjuk a valódi okokat, azonban a városi vezetőség nem mondott le tervéről, a főtér részleges parkosítása végig napirenden maradt. A tervezett kis parkban akarták felállítani Gábor Áron szobrát. A szobor és talapzata elkészítéséhez országos gyűjtőakciót szerveztek. Az emlékmű elkészítésére is pályázatot hirdettek meg. Annak ellenére, hogy a szobor talapzatára összegyűlt a pénz (26 000 pengő), valamint a szobrot is megrendelték, a háború okozta nehézségek miatt nem került sor a műtárgy leleplezésére.³⁷ A főtéren viszont felállításra került a Pozsony és Nyitra megyék polgáraitól kapott *országzászló*.³⁸ A zászló alapzatára a város adománygyűjtést kívánt szervezni, amelyre, bár törvénybe ütközött, Apor Péter főispán közbenjárására a belügyminiszter megadta az engedélyt.³⁹

Oktatás, iskolán kívüli népművelés

A két világháború között a kisebbségi sorsra jutott magyar iskolák nehéz helyzetbe kerültek. A román állam átvette az állami iskolák kezelést. 1919-ben a román oktatási hivatal 373 magyar és 25 román tannyelvű tanintézetet vett át a székely vármegyékben, de hamarosan a román iskolák száma meghaladta a magyarokét, nemcsak az új oktatási intézmények alapítása következtében, hanem azért is, hogy nagy számban vonták meg a működési engedélyt a magyar iskoláktól. Csak Háromszék megyében 27 iskolát szüntettek meg miniszteri rendelettel. 1933-ban Háromszéken 80 magyar tannyelvű és 8 magyar tagozatú állami iskolát tartottak számon, azonban az 1936–1937. tanév végén már hivatalosan nem ismertek el egyetlen magyar tannyelvű állami

³⁸ Az országzászló-mozgalom 1920-ban indult, és szerves részét képezte a revíziós mozgalomnak. A mozgalom vezetői szerint az országzászló-avatások „a közös birodalmi tudatot igyekeznek felbreszteni, az itt élő népek egymásrautaltságának érzését, melynek kapcsán a nemzetiségi személy egyenértékű, bár más nyelvet beszélő magyar, és testvére a magyarnak a nemzetépítésben”. (*Jelentés az országzászló-avatásról*, MOL, K28, 95. csomó, 151. tétel). A Háromszék megyei országzászló-avatásokról lásd bővebben: JÓZSEF Álmos 2006.

³⁹ MOL, K 28, 95. csomó, 151. tétel.

iskolát sem Székelyföldön. A kultúrzóna⁴⁰, amelyet Angelescu oktatási miniszter léptetett életbe, megtette hatását: 1937-ben Székelyföldön általánossá vált a román oktatás. A felekezeti iskolák helyzete sem alakult jobban, a harmincas évekre számuk drasztikusan lecsökkent.⁴¹

Kézdivásárhely egy aránylag jól kiépült iskolahálózával rendelkezett (8. táblázat). Területén megtalálható volt minden oktatási típus, az elemi oktatástól a magasabb szintű népoktatási intézményekig, és a polgári, a gimnázium és a népfőiskola révén színvonalas képzést tudott nyújtani a városban és környékén élőknek. A második bécsi döntés után Kézdivásárhelyen 9 iskola és egy óvoda működött. Mindezek az újonnan alapított marosvásárhelyi tankerülethez tartoztak.⁴² Az *elemi oktatás* felekezeti és állami iskolák révén történt, amelyet a Római Katolikus Elemi Népiskola és a Református Elemi Népiskola látott el. Mindkettő hasonló feltételeket nyújtott a diáknak: mindkettőben 40–60 diák járt, két-két tanár felügyelete alatt, bentlakásuk nem volt. A diákok mind magyar nemzetiségűek voltak mindkét iskolában (kivételek csak a reformátusban volt egy német diák).⁴³ Az *Állami Népiskola* volt a legnépesebb, itt 441 diák tanult, 10 tanár felügyelete mellett.⁴⁴ *Polgári iskola* csak egy volt a városban, a m. kir. állami Polgári Leányiskola. Az iskolába 366 diák tanult, 10 tanár felügyelete alatt.⁴⁵ A *középfokú oktatás* a *Római Katolikus „Nagy Mózes” Gimnáziumban* és a *M. Kir. Állami Polgári Leányiskolában* történt. A gimnázium a két világháború között megkapta a főgimnáziumi rangot, de a román államsegély megvonása után fel kellett számolnia a felső tagozatokat. A bécsi döntés után ismét kilátásba helyezték ennek újraindítását. Az iskola annak ellenére, hogy úgy felszerelésben, mint tanerők számában jól fel volt készülve, nagy gondokkal küzdött, mivel nem volt megfelelő kollégiuma. A gimnáziumot fenntartó egyházi hatóság tett ígéretet egy új épület készítésére.⁴⁶

Erdély és Székelyföld gazdasági felemelések folyamataiban az egyik kérdés, amely a magyar állami körökben, de az erdélyi politikai képviselői testületben megfogalmazódott, a *gazdasági oktatás* problémáját taglalta.⁴⁷ Az ország iparos és kereskedő társadalmának az utánpótlására meg kellett ta-

lálni a megfelelő keretet. Az oktatás terén az 1940. évi XX. tc. által egy új tanügyi programot vezettek be a népiskolákban. Az új rendszer a felső évfolyamokban főleg a gyakorlati oktatásra fordított volna nagyobb hangsúlyt, vagyis egyes tantárgyak keretén belül külön tantervet biztosított volna a mezőgazdasági, illetve iparos-kereskedői foglalkozásra fogékony tanulni vágyóknak.⁴⁸ Az ilyenfajta oktatás mellett, a gazdasági iskolák voltak hivatottak a mezőgazdaság, iparosok és kereskedők utánpótlására. Ezekben belül elkülönültek a mezőgazdasági, valamint az iparos vagy kereskedői ismereteket nyújtó iskolák. Erdélyben a két világháború között négy gazdasági iskola működött: a székelykeresztúri, a radnóti, a csomboldi, valamint a kézdivásárhelyi. Tantervük két évfolyamos téli gazdasági iskola rendszerének felelt meg. A második bécsi döntéssel a fent említett iskolák közül csak a kézdivásárhelyi és a székelykeresztúri került vissza Magyarországhoz.⁴⁹ A kézdivásárhelyi *Római Katolikus Téli Gazdasági Iskola* 1935-ben a leépített főgimnázium helyett létesült. Megvalósításán báró Szentkeresztzy Béla, Gyárfás Elemér, Apor Péter, Tóth Balázs és Pál Ferenc fáradoztak. Az iskolába olyan, 14–30 év közötti ifjak jelentkezhettek, akik saját vagy szülői tulajdonban levő földet legalább 2 kataszteri holdnyit birtokoltak. A hallgatók elméleti és gyakorlati oktatásban is részesültek, az utóbbi az intézmény saját tulajdonában lévő és erre a célra szánt 35 holdas gazdaságában történt. Az évek folyamán, 1939-ig a tanulók száma folyamatosan emelkedett, 1941-ben már elérte a 69-et, 2 előadó és egy szaktanár felügyelete alatt.⁵⁰

A kereskedő-utánpótlást a Kereskedők és Kereskedő Ifjak által fenntartott *Kereskedelmi Tanonc Iskola* biztosította. Öt tanárral és 35 diákkal működött, azonban az 1941. év folyamán ideiglenesen fel kellett függesztenie tevékenységét.⁵¹ A kis- és kézműiparban dolgozók szakoktatását a *Községi Iparos Tanonciskola* látta el. Az oktatás három osztályban folyt, 7 tanár segítségével.⁵²

Ugyancsak a helyi iparosok képzésének előmozdításáért, a magyar állam a *bőripari szakiskolát* szándékozott építtetni. Az ügy lebonyolítására az Erdélyi Gazdasági Tanácsot kérték fel. A Tanács 1942. január 13-án terjesztette a város elé a tervet. Az

⁴⁰ Az 1924. július 26-án hozott tanügyi törvény 159. §-a léptette életbe a kultúrzónát. A törvény értelmében az érintett területen tanító román tanerők nagy kedvezményeket kaptak (fizetésük 50%-át pótlékként), ha kötelezték magukat, hogy legalább 4 évig azon a helyen tanítsanak. A kultúrzónába jó képesítésű, de magyarul egyáltalán nem tudó tanítókat neveztek ki. (SZLUCS-KA János 2009, 9–10.)

⁴¹ BÖZÖDI György 1997, 163–165.

⁴² *Budapesti Közlöny*, 1940. november 10., 1.

⁴³ SÁL, Fond 20, Dos. 3378/1942, 288, 293.

⁴⁴ *JKvHKi* 1941, 9.

⁴⁵ SÁL, Fond 20, Dos. 3378/1942, 310.

⁴⁶ Uo., 294.

⁴⁷ SIMON Zsuzsanna 1995, 66.

⁴⁸ FEJÉR Tibor 1941, 139–140.

⁴⁹ ZALÁNYI Tibor 1941, 230.

⁵⁰ SÁL, Fond 20, Dos. 3378/1942, 303, illetve: SZÁSZ Zoltán 1945, 110.

⁵¹ SÁL, Fond 20, Dos. 3378/1942, 287.

⁵² Uo., 290.

épülethiány áthidalására a városi vezetőség a polgári iskola kollégiumától akart kérni tantermeket. Előzetes tervek szerint az 1943. év őszére indították volna be az intézményt, de a háborús nehézségek miatt erre nem került sor.⁵³

A hagyományos oktatási intézmények mellett a lakosság kulturális színvonalának emelésében fontos helyet kapott az *iskolán kívül végrehajtott, előadások formájában történő népművelés*, amellyel a városban a két világháború között a Katolikus Otthon és a Református Leányklub foglalkozott.⁵⁴ Az 1940. évtől kezdődően, a magyar hatóságok bevonulása után ismét nekifogtak a szervezésnek. A vármegyei bizottság 1942 elején alakult meg, titkára Földi István kézdívsárhelyi tanár volt. Heti kétszer tartottak előadást, valamint „tudás titka” elnevezésű tanfolyamokra is sor került, ahol az írás-olvasás rejtelmeibe vezették be a résztvevőket (a hallgatók száma megközelítette a 3000 főt).⁵⁵ Az előadók helyi tanárokból kerültek ki, de a különböző szociális intézmények vezetői is tartottak bemutatókat, főleg a családvédelemről. Az 1942. évben a népművelési bizottság több mint 30 előadást szervezett történelem, irodalom, népművészet, népvédelem, nemzetnevelés és honvédelem témakörökben. Ezenkívül három estélyt is rendezett, amelyeken a magyar népi játékokat, magyar dalokat, táncokat ismertették.⁵⁶ Az iskolán kívüli népművelési mozgalom keretén belül nyitották meg 1941-ben a városban a *Székely Leány Népfőiskolát*.

Az iskolán kívüli népnevelés mellett még megemlítendő az 1943. év második, illetve 1944. év első felében megszervezett *kézdívsárhelyi szabadegyetem*. Az előadásokat főleg a kolozsvári tudományegyetem tanárai tartották, történelmi (például László Gyula a honfoglaló magyarok településrendszeréről tartott előadást), irodalmi és más témákban.

Társadalmi szervezkedés, egyesületek

A város társadalma mozgalmas képet nyújtott a bécsi döntés után. A felszabadulást üdvözlő városi társadalom megújult erővel vettette be magát a szervezési munkálatokba. A társadalmi egyleteket javarészt az első világháború előtt alapították, de folytatták tevékenységüket annak ellenére, hogy a két világháború között néhányuk kénytelen volt rövidebb-hosszabb ideig beszüntetni működését. Jóval kevesebb alakult a két világháború közötti periódusban, ezek inkább felekezeti jellegűek voltak. A második bécsi döntés után is alapítottak a városon belül különböző

társadalmi szervezeteket, de ezek inkább a háborús korszak követelményeihez alkalmazkodtak.

A visszacsatolás után a társadalmi egyletek a Belügyminisztérium jogi ellenőrzése alá kerültek. A bejegyzéshez szükséges engedélyért a polgármesteri hivatalhoz kellett fordulni, mint elsőfokú hatósághoz, amely továbbította a kérvényt a belügyminiszterhez. Ugyanakkor a már meglévő egyesületeknek is módosítaniuk kellett az alapszabályzataikat.

Kézdívsárhelyen a legnagyobb hagyományokkal rendelkező egyesület a *Kézdívsárhelyi Kaszinó* volt. A Kaszinót a 19. század közepén, 1842-ben alapították. A bécsi döntés után az új igazgató K. Kovács István lett, a város gyakorló polgármestere. Alapítása 100. évfordulójának évében cserélte le a szervezet az alapszabályzatát. Eszerint az egyesület célja: „a vidéki társadalomba a közszellem és összetartás érzetének fejlesztése hazafias és művelt irányban. Testületi működése köréből azonban ki van zárva minden politikai és felekezeti irányú tevékenység. Célja elérésére eszközei a napi sajtó, folyóiratok, könyvtár, felolvasások, mulatságok vagy ünnepélyek rendezése”.⁵⁷ A tagok között megtalálhatóak voltak a társadalmi élet fontosabb személyiségei, mint Elekes Béla, a vármegyei tiszti ügyész, Gábor László, a kir. járásbírói elnök, Kovács J. István, a helyi újság főszerkesztője, a város iskoláinak az igazgatói és nem utolsósorban a helyi lelkészek. A vezetőségi tagok: elnök K. Kovács István polgármester, titkár Várhelyi Ödön, járási főszolgabíró, tb. elnök Vargha Béla, alelnökök Molnár Dénes és Tóth Balázs, mindhárman a város képviselő-testületének tagjai.⁵⁸

A fent említett célok mellett, a kulturális élet előmozdítása érdekében a város legnagyobb könyvtára is a Kaszinó tulajdonában volt. Mint városi könyvtár működött, nemcsak a tagok előtt állt nyitva. Az 1940. évben az állományában több mint négyezer kötet szerepelt.⁵⁹ A Kaszinó kulturális szerepvállalásának jeles példája volt az is, hogy ő tartotta fenn a városban működő egyetlen *múzeumot*. A múzeumot I. Diénes Ödön, a kaszinó elnöke alapította. Annak ellenére, hogy az alapítás érdekében a döntést már az 1920-as évek elején meghozták, a múzeum csak 1932. szeptember 4-én nyílhatott meg. Mivel nem állt külön épület rendelkezésükre, az Erzsébet Árvalánynevelő Intézettől béreltek termeket. Ekkor a gyűjtemény 8302 db tárgyat számlált, ami 1942-ig 20 914-re gyarapodott, régészeti, könyv, néprajz, természetrajz, mezőgazdaság, erdészet és egyéb kategóriákba sorolva. A második bécsi döntés után a mú-

⁵³ SÁL, Fond 20, Dos. 3423/1942, 19.

⁵⁴ *Csiki Néplap*, 1932. október 19. 2.

⁵⁵ *Székely Néplap*, 1942. október 27., 5.; január 18., 3.

⁵⁶ Uo., április 30., 7.

⁵⁷ SÁL, Fond 20, Dos. 3378/1942, 236.

⁵⁸ Uo., f. 250.

⁵⁹ Uo., f. 242.

zeum válságos helyzetbe került. Termeit vissza kellett szolgáltatnia az árvaháznak. A gyűjteményt becsomagolták, és elhelyezték különböző intézményeknél, iskolákban. Ugyanakkor megindult egy saját épület keresése. A városba látogató Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter kilátásba helyezett egy állami támogatást a múzeum számára, de ez csak ígéret maradt.⁶⁰ A Kaszinó a háború után is folytatta tevékenységét. Jegyzőkönyvének utolsó bejegyzése 1948. október 1-jei.⁶¹

Egy másik jelentős egyesület a város életében az *Önkéntes Tűzoltó Egyesület (ÖTE)* volt. A tűzoltó egyesületet a 19. század első felében hozták létre. A két világháború között Földi István vette kezelésbe, és szervezte újra a tűzoltókat. Az egyesület nemcsak a nevében szereplő feladatkört látta el, hanem a városban tartott nagyobb ünnepélyeken biztonsági feladatokat is. Mindezek mellett fúvószenekarral rendelkezett, amelyet ugyancsak Földi István szervezett meg.⁶² Az egyesület 1941-ben 40 tagot számlált. A második világháború beköszöntének éveire az ÖTE anyagi helyzete leromlott, felszerelése elavult. A felszerelésben szereplő három fecskendő közül egyik (a korszerűbb) használhatatlan állapotba került, a legénység egyenruhái is több mint 8 évesek voltak, és nem létezett semmilyen anyagi fedezet a tagok továbbképzéséhez. A helyzet annyira súlyossá vált, hogy 1941-ben Földi István, az ÖTE igazgatója kénytelen volt rövid időre felfüggeszteni az egyesület tevékenységét, valamint a polgármesteri hivatalhoz fordulni segítségért. A polgármesteri hivataltól 1300 pengő támogatást kapott.⁶³ Ebből egyenruhát rendeltek a tűzoltóknak, a budapesti Hangya központtól, valamint két tisztnek fedezték a továbbképző tanfolyam költségeit,⁶⁴ de a felszerelés korszerűsítésére nem került sor.

Fontos szerepet játszottak a város életében a jótékonyági alapon működő *nőegyletek* is. A második bécsi döntést követően a városban három nőegylet tevékenykedett: a *Római Katolikus Oltáregylet*, a *Református Nőszövetség* és a *Jótékony Nőegylet*. A legkiemelkedőbb tevékenységet utóbbi fejtette ki.

A Jótékony Nőegyletet 1878-ban alapították. 1941-ben 186 tagja volt az egyesületnek. Elnöke Bajkó Kálmánné (a város egyik legnagyobb vállalkozójának felesége) volt.⁶⁵ A vezetőségi tagok társadalmi eredete hasonlóságot mutatott a Kaszinó tagjainak összetételével. Ha az előbbiben a polgári élet kiemelkedő személyei foglaltak helyet, az utóbbi a város

gazdasági és értelmiségi elitjének női tagjait tömörítette magába. Tagjai voltak Molnár Dénesné, Bartha Elekné, I. Diénes Jenőné, Sólyomné Nagy Irén (Sólyom Miklós felesége), Török Andorné, tiszteletbeli elnök zabolai gr. Mikes Árminné. Az 1941-ben fogalmazott alapszabály szerint az egyesület célja jótékonyági tevékenységek lebonyolítása, a „becsületes és jó erkölcsű házi szegények és árvák gyámolítása, szegény tanulók segélyezése”.⁶⁶ Ugyanakkor az egyesület estélyeket is szervezett: 1943 októberében a Vigadó színháztermében Zrínyi Ilona emlékére tartottak megemlékezést, ahol Molnár Dénesné előadást tartott Zrínyi Ilonáról, rövid színdarabot mutattak be, illetve fellépett a honvéd zenekar is.⁶⁷ A Nőegylet tagjai alapították meg a *Női önkéntes honvédelmi munkaszervezetet* is.⁶⁸

A második bécsi döntés után a háborús időkhöz igazodva megsokasodtak a *katonai jellegű egyesületek*. Ezek egyik típusa a *leventeegyesületek* voltak. Tagjait tizenéves ifjak köréből toborozták (kötelező részvétel mellett), akik katonai jellegű felkészítést kaptak.

1941 júliusában alapították a városi leventeegyesületet. Tisztikara: elnöke Szöcs Mihály gimnáziumi igazgató, titkárok Földi István tanár, Mihály László tisztviselő. Leventeoktatók Dienes Kálmán iskolaigazgató és Vajna Gábor tisztiorvos. Választmányi tagok Molnár Józsiás, Sólyom Miklós, Bálinth Dezső és Kovács István ipartestületi elnök. A városi és járási leventeparancsnok Pozsony Attila volt.⁶⁹ A leventeegyesület tevékenységéről nem maradt fenn sok adat. Annyit azonban tudunk, hogy a nagyobb ünnepélyeken ők is részt vettek, és az egyesület is szervezett ünnepségeket: ilyen volt például az 1941 szeptemberében megrendezett Széchenyi-ünnepség.⁷⁰

Egy másik, szintén a háború hozköthető társadalmi csoportosulás 1942. január 6-án alakult, *Magyar Tűzharcos Szövetség kézdivásárhelyi csoportja* néven. Az 1940. év szeptemberében megalakított Kézdivásárhelyi Frontharcos Egyesület az első világháborús veterán katonák szervezete volt. Ez az egyesület fogadta a városba bevonuló első magyar csapatokat, majd búcsúztatta a kivonuló 20. gépesített gyorsdandárt, és fogadta a 24. székely hegyivadász zászlóaljat.⁷¹ Ez a szervezet lépett be 1942. január 6-án a Magyar Tűzharcos Szövetségbe, megalakítva annak kézdivásárhelyi szervezetét. Elnöknek Lukács Vilmos kir. közjegyzőt választották meg, társelnöknek Török Zoltán polgármester-helyettest, alelnöknek Sólyom

⁶⁰ I. DIÉNES Jenő 1942, 73–93. A kézdivásárhelyi múzeum történetéről lásd még: I. DIÉNES Jenő 1943 és INCZE László 1997.

⁶¹ KCM, *A kézdivásárhelyi Kaszinó jegyzőkönyve*, V, 1935–1948.

⁶² ANTAL Árpád 1997, 63.

⁶³ SÁL, Fond 20, Dos. 3378/1942, 150–152.

⁶⁴ Uo., 164.

⁶⁵ Uo., 300.

⁶⁶ Uo., 13–24.

⁶⁷ *Székely Nép*, 1943. október 9., 4.

⁶⁸ SÁL, Fond 20, Dos. 3378/1942, 174.

⁶⁹ Uo., 316.

⁷⁰ *Székely Nép*, 1943. február 2., 5.

⁷¹ SÁL, Fond 20, Dos. 3378/1942, 254.

Miklós ügyvédet. Az alakuló gyűlésen a szervezetnek 128 tagja volt.⁷²

Az országos félkatonai szervezetek minden vármegyében rendelkeztek helyi kirendeltségekkel. A *Turáni Vadászok* háromszéki szervezetének báró Szentkereszty Béla (1938 előtt az OMP helyi vezetője) volt az elnöke. A szervezet a megyében a járásoknak megfelelően volt felépítve. Sepsí járásban Séra István, Kovásznai járásban Kelemen Zoltán, Baróti járásban Fábián Zoltán, Kézdi járásban Molnár Dénes volt az elnök. Az *Országos Magyar Lövészegyesületnek* a vármegyében városi szervezete volt Sepsiszentgyörgyön és Kézdivásárhelyen, valamint négy járási szervezettel is rendelkezett. Az egyesület kb. 7000 tagot számlált.⁷³

A város területén több olyan szervezet jött létre, amely a különböző gazdasági szektorokban dolgozó iparosokat és kereskedőket egyesítették. Ezek mint *érdekvédelmi szervezetek* működtek.

A kézdivásárhelyi kereskedők egyesülete a *Kereskedő és Kereskedő Ifjak Köre* volt. A szervezetet 1851-ben alapították, célja a városban tevékenykedő kereskedők érdekeinek a megvédése, a tagjai szakképzettségének fejlesztése tanfolyamokon keresztül. Az egyesület 1941-ben 148 taggal rendelkezett, elnöke Szabó Kálmán volt. A kereskedők köre jól felszerelt volt, több mint 2000 kötetes könyvtárral rendelkezett, valamint egy szakiskolát is fenntartottak.⁷⁴

A vendéglátóiparban dolgozók helyi szervezete, a *Kézdivásárhely és Vidéke Vendéglősök és Kocsmárosok Szakcsoportja* 1942-ben alakult meg, mint a Vendéglősök és Kocsmárosok Országos Szövetségének a tagja. Az ilyen jellegű szervezet alapítását a város vezetősége is támogatta. A polgármester az engedély kiállításakor az egyesületnek intézett levelében a következőket írta: „közérdekből is szükségesnek tartom, hogy itten, ahol a sok vendéglő és korcsma van, ezen szakcsoport működését megkezdhesse”.⁷⁵

A *Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezetének* kézdivásárhelyi tagozata 1942. június 14-én alakult meg.⁷⁶ Az alapszabályzat szerint a szervezet célja a tagok gazdasági és szociális érdekvédelme. Céljainak elérésére közbenjár a hatóságoknál, a társadalmi intézményeknél, munkaadóknál, a tagok érdekében továbbképző tanfolyamokat szervez, segélyeket ad, valamint ingyenes munkaközvetítést bonyolít le. Tagjai a városban nagyrészt a kézműiparosok sorából kerültek ki.⁷⁷

A szabadidős tevékenységek hódolói számára a *sportegyletek* nyújtottak keretet. A városban egy sportegyesület működött, a Kézdivásárhelyi Sport Egyesület, amelyet 1912-ben alapítottak. A második bécsi döntés után nevet változtat, a „Gábor Áron” *Sport Egyesület* elnevezést véve fel. 1941-ben 112 taggal működött, vezetője Molnár Józsiás, a polgári leányiskola igazgatója volt.⁷⁸

Kézdivásárhelyen több sportágot műveltek a sportegyesület által biztosított keretek között. A népszerű labdarúgás hanyatlóban volt: a csapatok játékosainak nagy része háborús kötelességeinek tett eleget, helyette azonban a tenisz hódított teret. 1942-ben a kézdivásárhelyi sportegyesület, a Gábor Áron SE tenisz szakosztálya az országos szinten rangsorolt 170 egyesület közül a 34. helyezést érte el. A másik sikersportág az asztaltenisz volt. Az 1943. évben az asztaltenisz csapat több versenyen is részt vett, ahol dobogós helyezéseket szerzett.⁷⁹

Szociális gondozás

Az új magyar szociálpolitikai irányvonalat („produktív szociálpolitika”) a harmincas évek végén dolgozták ki, amelyet valamivel később az 1940: XXIII. tc. intézményesített, létrehozva az *Országos Családvédelmi Alapot* és annak kezelőjét, az *Országos Szociális Felügyelőséget (OSZF)*. Az új támogatási rendszert először, próbaként a Magyarországhoz visszacsatolt Felvidéken alkalmazták. A második bécsi döntés után, az erdélyi szociális támogatások hálózatának kiépítése érdekében életre hívták az *Erdélyi Szociális Szervezetet*. Háromszéken a szervezet a katonai közigazgatás bevezetésével párhuzamosan, 1940. szeptember 13-án kezdte meg működését, és folytatta megszűnéséig. Helyét a vármegyei Közjóléti Szövetkezetek (az OSZF helyi szervei) vették át, 1941 júniusától kezdődően.⁸⁰ A nép- és családvédelmi tevékenység különböző programokon keresztül valósult meg. A szegény, sokgyermekes családok számára a vármegyei családvédelmi alaphoz való juttatásokon kívül több állatakiót is szerveztek. Az úgynevezett „nagyállatakiók” általában a számosállat-állományt hivatottak javítani, vagy fejőstehenet juttattak a családok számára. A „kisállatakiók” baromfi vagy nyulak juttatásában öntött formát, az utóbbi a háziipar fellendítésére is szolgált. Kézdivásárhelyen 1942-ben 6384 pengőt költöttek állatakiókra. Kiosztásra ke-

⁷² Uo., 260–261.

⁷³ STRATULAT, Mihail 2000.

⁷⁴ SÁL, Fond 20, Dos. 3378/1942, 286.

⁷⁵ Uo., 263.

⁷⁶ Uo., 174.

⁷⁷ Uo., 174–176.

⁷⁸ Uo., 308.

⁷⁹ *Hétfői Székely Nép*, 1942. július 26., 4; *Székely Nép*, 1943. március 29., 4.

⁸⁰ A háromszéki nép- és családvédelmi tevékenységről bővebben lásd: TÓTH-BARTOS András 2007. A két világháború közötti új irányú magyar szociálpolitikáról lásd: HÁMORI Péter 2006 vagy HÁMORI Péter 2006b.

rült 7 disznó, 3 tehén és 2 ló is.⁸¹ Általában a sokgyermekes családok kéréseit bíralták el pozitívan, egy három gyermekes család nagyobb pénzjuttatás iránti kérelemre már ritkábban bólintottak rá. Ugyanakkor, ha egy család már részesült kérelméhez hasonló juttatásban, akkor folyamodványa szintén nem részesült támogatásban.⁸² A sokgyermekes szegény családok egy másik támogatási formája a földbirtok-politika terén nyilvánult meg. Az ONCSÁt életre hívó törvénycikk a családvédelmi szervezetet felhatalmazta arra, hogy a sokgyermekes napszámosokat vagy cselédeket, akiknek nincs lehetőségük földet szerezni, előnyös támogatásban részesítse. Ide tartoztak az úgynevezett „kiskert akciók” is. A rászoruló családoknak elérhető áron kertészkedési lehetőséget biztosítottak saját szükségleteik kielégítésére. Kézdivásárhelyen az ONCSA ilyen célokra 7 hold területtel rendelkezett. Ezt parcellázták, és évi 10 pengő bér ellenében kiosztották. 1942-ben 30 ilyen kertet bocsátottak a rászoruló családok részére.⁸³

A családvédelmi házak építése az egyik fontos támogatási forma volt. A rászorulókat részére állami pénzből az ONCSA Erdély-szerte több házat is építtetett. A vármegyei Közjóléti Szövetkezetek 1942–1943 folyamán, Kézdivásárhelyen 5 ikerházat épített. Az első három lakást 1942. december 6-án adták át. Azért, hogy biztosítani lehessen a szegényebb sorsú nagycsaládok egyre növekvő lakásigényét, a polgármesteri hivatal 1943 közepén még két ikerházra adott megrendelést.⁸⁴

Egy másik támogatási forma a házassági kölcsön volt, ami által a népszaporulatot is támogatni kívánták. A fiatal házaspárok 500–1000 pengő kölcsönt kaptak. Kézdivásárhelyen 1942 elején 5–6 fiatal kapott ilyen jellegű kölcsönt.⁸⁵ A kölcsön törlesztési összege a születendő gyermekek arányában csökkent, a negyedik gyermek után a tartozást teljesen eltörölték.⁸⁶

A háború által teremtett helyzethez alkalmazkodva a hadigondozást is intézményesítették. Egységes hadisegélyt állapítottak meg bármilyen katonai szolgálat teljesítése után (függetlenül attól, hogy az illető harctéri vagy hazai szolgálatot teljesített), és juttattak el a hadbavonultak családjai részére. Az új szociálpolitikai gyakorlat részeként hozták létre a *Bajtársi Szolgálatot* is, amelynek feladata a hadisegély egyes esetekben való kipótlása volt. Feladatkörében nagyobb hangsúlyt fektetett a hadbavonult kézműiparosok és mezőgazdászok támogatására, abban az értelemben,

hogy igyekezett olyan támogatásokat nyújtani, amelyekkel biztosítani lehetett az iparosok távollétében a munka folytatását.⁸⁷ Annak ellenére, hogy Kézdivásárhelyen is működött ilyen szervezet, rendszeres segélyt nem folyósított a hadbavonultak csekély számára hivatkozva (a város területéről 1943-ban 17 lakos teljesített katonai szolgálatot a fronton).⁸⁸ Ugyanakkor az 1940-ben alapított *Hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvák Kézdivásárhely és járási csoportja* az egyesület nevében megnevezett tagjainak védte az érdekeit.⁸⁹

A városban az ONCSA mellett más intézmények, egyesületek is részt vettek a rászorulókat támogatásában. Az árvák gondozásáról a város területén az 1872-ben alapított „*Erzsébet*” *Árvaleány-nevelő Intézet* gondoskodott. Az intézmény rendszeresen részesült támogatásban úgy az állam, mint a vármegye részéről. Az alispáni hivatal évi 1000 pengőt juttatott az árvaház részére, 1941-ben 12 000 pengő állami segélyben részesült, valamint az állami sorsjáték 20 000 pengőt adományozott. Az intézetnek 1942-ben 63 tanulója volt, nagyrészt a vármegye területéről, közülük teljesen árva csak 10 volt.⁹⁰ 1943-ra a növendékek száma elérte a 80-at. A háború előrehaladtával egyre nagyobb igény mutatkozott a hadiárvák valamilyen intézményben való elhelyezésére. Az Országos Gyermekvédő Liga tervezete szerint egy bizonyos évi összeg hozzájárulásával segíti az anyagiakkal küszködő árvaházakat, és ennek fejében gyermekeket helyez el az intézetekben. Az ajánlatot azonban a kézdivásárhelyi árvaház elvetette. Egy másik ajánlat az „Apát a hadiárváknak” országos szövetségétől jött. Ők 10 hadiárvát szerettek volna elhelyezni az „Erzsébet” árvaházba, tízévi költségek fedezése mellett. Erre készek voltak 96 000 pengőt fizetni, de az árvaház ezt az ajánlatot is elvetette, mivel kevésnek tartotta a felajánlott összeget.⁹¹ Egyetlen hadiárva elhelyezéséről van tudomásunk, egy kézdivásárhelyi lakos gyermeke, akinek a neveltetését a város vállalta.⁹²

A munkaképtelen szegények gondozásáról a *Szenkeresztly Stefánia Menedékház* (alapítva: 1874) gondoskodott.⁹³ Az intézmény „társadalmi úton” tartotta fenn magát, a város csak hozzájárult költségeihez, a tüzelőanyaghoz és a világításához, illetve magára vállalta a 16 gondozottból 8 étkeztetését.⁹⁴

1941-ben alapították az *Országos Egészségvédelmi Szövetség Kézdivásárhelyi fiókját*. Célja a szegények segélyezése, a szegény szülő nők elhelyezése és

⁸¹ SÁL, Fond 20, Dos. 58/1942, 89–91. ⁸² Uo., 174.

⁸³ *Székelly Nép*, 1942. június 28., 4.

⁸⁴ SÁL, Fond 20, Dos. 58, vol. 2, 16. és vol. 4, f. 26–30.

⁸⁵ *Székelly Nép*, 1942. február 10., 5.

⁸⁶ CSIZMADIA Andor 1942, 273.

⁸⁷ Uo., 275.

⁸⁸ SÁL, Fond 20, Dos. 3378/1942, 37.

⁸⁹ Uo., 307.

⁹⁰ *Székelly Nép*, 1942. április 20., 7.

⁹¹ Uo., 1943. augusztus 29., 4.

⁹² *Hétfői Székelly Nép*, 1943. április 19., 3.

⁹³ SÁL, Fond 20, Dos. 3378/1942, 305.

⁹⁴ Uo., Dos. 58/1942, 116. *Vö. JKvKi 1941, 9.*

csecsemőkelengyékkel való ellátása, házasságkötések elősegítése, gyermektartási perek folyamatba tétele. A szervezet az anya- és csecsemővédelem terén tevékenykedett. Alapításának évében a Zöldkereszttel együtt ingyenes orvosi ellátást adott több mint 1700 embernek, valamint a karácsonyi segélyezések alkalmával 157 gyermeket láttak el ruhával.⁹⁵ A zöldkeresztes tevékenység a városban 1941. április 15-én kezdődött el. A szervezet hetente tanácsadásokat tartott csecsemő- és kisgyerekgondozás, illetve a terhesség terén. Ugyancsak ők végezték az iskolákban az egészségügyi ellenőrzéseket, valamint gyakran ellátogattak családokhoz. 1942-ben a zöldkeresztes védőnők több mint kétezer családlátogatást és háromezret meghaladó szaklátogatást tettek.⁹⁶ Az egészségvédelmi felvilágosítást szolgáló előadásokat egy-egy szakorvos vagy a városi orvos tartotta. 1942-ben 6 ilyen előadás hangzott el, amelyen 1500-2000 ember vett részt.⁹⁷ A csecsemővédelem egyik legsarkalatosabb pontja a jól képzett bábák voltak. A járás (hivatalos) bábái, általában jó minősítést kaptak, azonban nagyon kevesen voltak. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a legközelebbi bábaképző Kolozsváron volt. Így tehát óriási előrelépést jelentett, hogy (állami támogatásból) 1943-ban Kézdivásárhelyen megnyitotta kapuit Székelyföld első bábaképző intézete.⁹⁸

Következtetések

Dolgozatomban megpróbáltam áttekinteni a városi élet néhány aspektusát a négy éves „kis magyar világ” idején. A rövid korszak idején a magyar állami igazgatás gőzerővel fogott neki az új területek reintegrációjának, amely egyrészt magába foglalta az állami intézményi hálózat kiépülését az átcsatolt részekben, párhuzamosan vagy magába olvasztva a régi

erdélyi társadalmi és gazdasági intézményeket. Az adminisztráció mellett egy széleskörű gazdasági revitalizációs és modernizációs programot⁹⁹ dolgoztak ki, amely a mezőgazdaság minőségi feljavításától, fejlesztésétől kezdve az iparosításig majdnem minden téren tenni kívánt valamit. A legtöbb terv az idő rövidsége és a háborús helyzet fokozódása következtében nem érte meg a megvalósítást, azonban ami megvalósult, az hosszú távon is életképesnek bizonyult.¹⁰⁰ A kezdeti euforikus pillanatok persze lassan szertefosztottak. Földi István a *Székely Ujság* hasábjain Kézdivásárhely közönségét nem önfelédtt ünneplésre, hanem a valós helyzet felmérésére és építő munkára szólította fel: „akik eddig egy szelet sovány kegyelemkenyérért is kapva-kaptak, most nagy álmokat kezdtek szőni, nagy és elérhetetlen állások után nyújtózódnak, kapkodnak, könyökölnek, és lehetőleg azt szeretnék, hogy kevés munkával kényelmes életet biztosíthassanak maguknak. ...Az ünnepek, a boldog szabadulás ünnepnapjai után tehát kezdődjön a munka”.¹⁰¹ Erre szükség is volt, hiszen az embereknek elsősorban a mindennapok borús valóságával kellett szembenézni: a megnövekedett adópréssel, a magyar bürokrácia rugalmatlanságával, a közhivatali ügynevezett „ejtőernyősökkel”,¹⁰² a központosítási törekvésekkel,¹⁰³ amelyeket tetőztek a begyűrűző háború által megkeserített hétköznapok. Az árakat maximalizálták, a közellátás egyre inkább akadozott, a beszolgáltatási kötelezettségek pedig napról-napra nőttek. A kiterjedt szociális és gazdasági támogatások (amelyeket a hivatalos propaganda soha nem mulasztott el széles körben ismertetni és néhol felerősíteni), valamint a Magyarországhoz való visszatérés pszichológiai hatásai azonban mind-mind hozzájárultak ahhoz, hogy – ellentmondásossága ellenére – a korszak emlékezete a mai napig pozitív maradjon.

Tóth-Bartos András – tbadexter@gmail.com

⁹⁵ SÁL, Fond 20, Dos. 3378/1942, 292.

⁹⁶ *Kézdivásárhely m. város tisztiorvosának évi jelentése, 1942*, SÁL, Fond 122, Dos. 34/1943, 36.

⁹⁷ Uo., 37.

⁹⁸ *Székely Nép*, 1943. december 10., 5.

⁹⁹ Az 1940–1944 közötti székelyföldi gazdasági modernizációs politikáról lásd bővebben: OLÁH Sándor 2008.

¹⁰⁰ Számptalan példával élhetünk, a földműveléstől az infrastrukturális fejlesztésekig, ekkor épültek ki a legtöbb erdélyi városban (köztük Kézdivásárhelyen is) a gabonaraktárak, megemlíthetjük a rétyi lenfeldolgozó üzemet, amelyet az 1990-es években zártak be, ott vannak az ONCSA-házak is, amelyeket átalakítva vagy sem, még mindig laknak a juttatottak leszármazottai.

¹⁰¹ FÖLDI István 1940, 3.

¹⁰² A korszak egyik konfliktusforrása az Erdélybe kihelyezett magyarországi hivatalnokok („ejtőernyősök”) és az erdélyi köztisztviselők közötti súrlódások voltak. Habár a köztisztviselői állások

legnagyobb hányadát helyiek töltötték be, a kormányzat számára kulcsfontosságú pozíciókba főleg anyaországi hivatalnokokat helyeztek, amit nem egy esetben sérelmeztek a helyiek. Az ebben megnyilvánuló Budapest–régio konfliktus mindvégig terítéken maradt. Ehhez azonban hozzátartozik az is, hogy az anyaországi túltelített értelmiségi munkapiacon elhelyezkedni képtelen hivatalnokréteg előszeretettel keresett magának megélhetést az erdélyi részeken, felhasználva minden rendelkezésére álló eszközt. Erre jó példa a K. Kovács István polgármester által röviddel a magyar csapatok bevonulása után kapott levél, amelyben magyarországi ismerőse arra kéri, hogy intézzen rokonának gazdatanácsosi állást a városban. Ennek érdekében „a belügy- és pénzügyminisztériumban már elő vannak készítve a dolgok. ...az ottani kormánybiztost hívjátok meg vacsorára”. (KCM, *K. Kovács István polgármester hagyatéka*.) A tisztviselőkérdésről lásd bővebben: CSILLÉRY Edit 2006.

¹⁰³ A központ–régio konfliktusról lásd bővebben: OLÁH Sándor 2004.

Levéltári és egyéb kéziratos források

- Kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum (KCM)
 – *A kézdivásárhelyi Kaszinó jegyzőkönyve*
 – *K. Kovács István polgármester hagyatéka*
 Magyar Országos Levéltár, Budapest (MOL)
 – K 28: *Miniszterelnökség Nemzetiségpolitikai Osztálya*
 – KÜM XIX-J-1-a: *Külgügyminisztérium, Békeelőkészítő Osztály iratanyaga*
 Romániai Országos Levéltár Kovászna Megyei Irodája, Sepsiszentgyörgy / Arhivele Naționale ale României Biroul Județean Covasna, Sf. Gheorghe (Sepsiszentgyörgyi állami levéltár, SÁL)
 – Fond 20: *Kézdivásárhely város iratai*
 – Fond 122: *Háromszék Megye Közegészségügyi Hivatalának iratai*

Irodalom

- Demogr 1941* = Az 1941. évi népszámlálás. *Demográfiai adatok, községek szerint*, LSH, Budapest, 1947.
JKvKvKi 1941 = *Jelentés Kézdivásárhely megyei város 1941. évi közigazgatási állapotáról*, Kézdivásárhely, 1942.
KvKvEi 1942 = *Kézdivásárhely megyei város költségvetési előirányzata az 1942. évre*, összeállította Fuchs Ernő városi számvevőszéki tanácsos. Kézdivásárhely.
KvKvEi 1943 = *Kézdivásárhely megyei város költségvetési előirányzata az 1943. évre*, összeállította Fuchs Ernő városi számvevőszéki tanácsos. Kézdivásárhely.
KvKvEi 1944 = *Kézdivásárhely megyei város költségvetési előirányzata az 1944. évre*, összeállította Fuchs Ernő városi számvevőszéki tanácsos. Kézdivásárhely.
Recens 1930 = *Recensământul general al populației României din 1930*.

*

- ANTAL Árpád
 1997 Karizma és önszerveződés, in: *Emlékkönyv a kézdivásárhelyi múzeum 25. évfordulójára*, Sepsiszentgyörgy.
 BÖZÖDI György
 1997 *Székely bánja* (2. kiadás), Marosvásárhely.
 CSILLÉRY Edit
 2006 Közalkalmazottak és köztisztviselők Észak-Erdélyben a második bécsi döntést követően, *Limes*, 2006/2, 73–92.
 CSIZMADIA Andor,
 1942 Társadalompolitika a háborúban, *Hitel*, 1942/5, 271–278.
 FEJÉR Tibor
 1941 Népiskola és gazdasági nevelés, *Kárpátmedence*, 1941. július.
 FÖLDI István
 1940 Ünnepek után, *Székely Újság*, 1940. szeptember 24., 3.
 HÁMORI Péter
 2006 A magyar kormány szociálpolitikája a visszacsatolt Felvidéken és Észak-Erdélyben, in: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbség történetében* (szerk. Bárdi Nándor és Simon Attila), Somorja, 167–188.
 2006b „Produktív szociálpolitika” a visszacsatolt északi és keleti területeken, II, *Magyar Szemle*, 2006/3–4, 99–109.
 I. DIÉNES Jenő
 1942 *A kézdivásárhelyi Kaszinó 100 éve*, Kézdivásárhely.
 1943 *A kézdivásárhelyi múzeum első búsz éve*, Kézdivásárhely.
 INCZE László
 1972 Céhek és céh hagyományok Kézdivásárhelyen, *Megyei Tükör*, 1972. márc. 5., 4–5.
 1997 A Kézdivásárhelyi Múzeum rövid története, in: *Emlékkönyv a Kézdivásárhelyi Múzeum 25. évfordulójára* (szerk. Incze László), Kézdivásárhely, 6–35.
 JÓZSEF Álmos
 2006 *Országzászló-állítások Háromszéken*, Sepsiszentgyörgy.
 L. BALOGH Béni
 1999 Az erdélyi magyar menekültkérdés 1939–1944 között, *Regio*, 1999/3–4, 243–266.
 2003 Az erdélyi magyar menekültkérdés szociális vonatkozásai 1939–1944 között, in: *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára* (szerk. Pál-Antal Sándor et al.), Kolozsvár, 29–39.
 MAGYARY Zoltán
 1942 *A magyar közigazgatás*, Budapest.
 OLÁH Sándor
 2004 Gyakorlati gondolkodásmód és megmerevedett etatizmus, *Korall*, 18, 98–113.
 2008 *Kivizsgálás*, Csikszereda
 SÁRÁNDI Tamás
 2010 Kisebbségpolitika a közigazgatási gyakorlatban a katonai közigazgatás idején Észak-Erdélyben, *Limes*, 2010/2, 57–75.

SEBESTYÉN Elemér – SZABÓ Péter

2008 Észak-Erdély és Székelyföld magyar katonai közigazgatás alatt (1940. szeptember–november), *Századok*, 2008/6, 1383–1420.

SIMON Zsuzsanna

1995 Erdély köz- és szakigazgatása a második bécsi döntés után, *Regio*, 1995/4, 50–82.

STRATULAT, Mihail

2000 *Serviciul Special de Informații. Frontul de Vest Ungaria. Organizațiunii iredentiste și formațiuni paramilitare (februarie 1943)*, București.

SZÁSZ Zoltán

1945 *Erdély mezőgazdasági szakoktatása és szakirodalma*, Kolozsvár.

SZLUCSKA János

2009 „Pünkösdi királyság”. *Az észak-erdélyi oktatásügy története, 1940–1944*, Budapest.

TILKOVSKY Lóránt

1967 *Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon (1938–1941)*, Budapest.

TÓTH-BARTOS András

2006 Háromszék vármegye gazdaságának fejlesztésére tett próbálkozások 1940–1944 között, *Limes*, 2006/2, 107–118.

2007 Szociális gondozás Háromszéken 1940–1944, *Acta Siculica 2007*, 515–526.

VARGA E. Árpád

1998 *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája*, I, Budapest–Csíkszereda.

VENCZEL József

1942 *Az EMGE munkája 1941–1942-ben*, Kolozsvár.

ZALÁNYI Tibor

1941 A gazdasági iskolák szerepe 1933–1940-ig Erdélyben, in: *Erdélyi Gazda Naptára 1941*, 228–250 .

Date privind istoria orașului Târgu Secuiesc între 1940-1944

(Rezumat)

După al doilea arbitraj de la Viena, părțile nordice și estice ale Transilvaniei au fost reanexate Ungariei. În timpul administrației maghiare orașul s-a revitalizat: asociațiile închise în anii dictaturii regale și-au reinnoit activitatea, s-au înființat școli, s-a îmbunătățit sistemul de ocrotire socială. Pe lângă cele amintite, la inițiativa guvernului de la Budapesta au fost implementate o serie de programe vizând mai ales modernizarea infrastructurii, dezvoltarea industriei și ameliorarea agriculturii.

Lucrarea tratează viața orașului abordând teme ca urbanistica, problema învățământului, situația asociațiilor culturale și sociale, implementarea programului de modernizare a economiei și a noului sistem de ocrotire socială.

Aspects of city life in Kézdivásárhely (Târgu Secuiesc) between 1940–1944

(Abstract)

After the Second Vienna Award the northern and eastern regions of Transylvania were re-annexed to Hungary. During the Hungarian administration city life in Transylvania revived: formerly closed associations and clubs resumed their activity, new schools were founded, the system of social benefits was improved. In addition, the Hungarian government expended care on developing infrastructure, industry and agricultural production.

The paper treats the city life of the Hungarian town Kézdivásárhely during the years following the Second Vienna Award covering issues such as urbanization, the activity of different associations, education, social care and economic amelioration.

1. táblázat Kézdivásárhely nemzetiségi megoszlása

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Egyéb összesen	Zsidó, jidis	Cigány	Ukrán	Szerb	Szlovák
1910	6079	50	5970	37	22	-	-	6	1	8
1930	5107	237	4782	60	28	14	0	0	0	4
1941	6615	27	6509	65	14	7	1	0	0	2

Forrás: VARGA E. Árpád 1998.

2. táblázat Háromszék vármegye lakosságának megoszlása foglalkozás szerint

Háromszék vármegye lakosságából	Földművelés	Ipar összesen	Hitel	Kereskedelem	Szállítás és kommunikáció	Közintézmények	Külföntélek	Nem nyilatkozott
Vidéki (%)	75.97%	13.00%	0.15%	1.72%	1.82%	2.76%	4.41%	0.17%
Városi (%)	8.76%	37.76%	1.52%	8.61%	4.38%	16.84%	21.12%	1.01%
Sepsiszentgyörgy (%)	7.83%	38.60%	1.33%	6.39%	4.90%	19.24%	20.81%	0.91%
Kézdivásárhely (%)	10.73%	35.97%	1.92%	13.32%	3.27%	11.77%	21.79%	1.23%

Forrás: *Recens 1930*, XXI.

3. táblázat Kézdivásárhely megyei város lakosságának megoszlása foglalkozás szerint

Kézdivásárhely	Összesen	Földművelés	Bányászat	Fémipar	Faipar	Építkezés	Textil és kézműipar	Élelmiszeripar és dohányipar	Vegyipar, nyomda- és papíripar	Egyéb ipari létesítmények	Hitel	Kereskedelem	Szállítás és kommunikáció	Közintézmények	Külföntélek	Nem nyilatkozott	
Összesen	5,107	548	7	211	356	103	831	295	33	1	98	680	167	601	1,113	63	
Városi aktív lakosság összesen	2,547	405	1	113	161	45	425	155	19	1	55	358	73	291	409	39	
Birtokos	12	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Vállalkozó	577	108	1	31	42	17	184	41	5	0	2	123	11	0	12	0	0
Szabadfoglalkozású	41	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	26	13	0	0

Kézdivásárhely	Összesen	Földművelés	Bányászat	Fémipar	Faipar	Építkezés	Textil és kézműipar	Élelmiszeripar és dohányipar	Végyipar, nyomda- és papíripar	Egyéb ipari létesítmények	Hitel	Kereskedelem	Szállítás és kommunikáció	Közintézmények	Külföldiek	Nem nyilatkozott
Alkalmazott	808	95	0	48	72	19	102	63	9	1	32	85	51	159	55	17
Inas és segéd	239	0	0	28	36	1	117	9	3	0	2	25	2	0	14	2
Egyéb	313	42	0	0	3	0	0	1	0	0	0	5	0	4	245	13
Családi kisegítő	120	106	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14	0	0	0	0
Cselédek	437	42	0	6	8	6	22	41	2	0	19	106	9	102	70	4
Passzív lakosság	2.560	143	6	98	195	58	406	140	14	0	43	322	94	310	704	27

Forrás: *Recens 1930, XXI.*

4. táblázat Kézdivásárhely megyei város költségvetése az 1941–1944. évekre

Csoport és fejezet megnevezése	Szükséglet					Fedezet				
	1941. évi zárószámadás eredménye	1942. évi zárószámadás eredménye	1942. évi zárószámadás eredménye	a város polgármesterének javaslata 1944-re	1941. évi zárószámadás eredménye	1942. évi zárószámadás eredménye	1942. évi zárószámadás eredménye	a város polgármesterének javaslata 1944-re		
I. Általános igazgatás										
I. Közigazgatás	84,267.52	103,452.16	122,866.00	156,020.00	12,102.73	15,655.28	13,468.00	12,750.00		
II. Rendészet	2,484.00	2,785.45	3,386.00	4,680.00	1,366.60	1,460.85	1,400.00	1,400.00		
III. Tűrendészet	19,215.64	14,071.12	21,387.00	39,300.00	13,680.00	60.00	100.00	200.00		
IV. Katonaiügy	5,708.81	6,941.11	11,456.00	24,200.00	47.92	9.44	140.00	90.00		
V. Adókezelés	23,205.58	39,243.39	44,778.00	61,150.00	183,649.75	230,623.55	273,609.00	373,840.00		
Összesen	134,881.55	166,493.23	203,873.00	285,350.00	210,847.00	247,809.12	288,717.00	388,280.00		
II. Közegészségügy										
I. Közegészségügy	11,743.47	14,606.49	22,101.00	26,620.00	3,874.29	3,510.75	4,353.00	7,990.00		
II. Állategészségügy	13,858.11	7,575.11	19,300.00	19,320.00	8,207.03	8,633.86	13,419.00	33,060.00		
Összesen	25,601.58	22,181.60	41,401.00	45,940.00	12,081.32	12,144.61	17,954.00	41,050.00		
III. Közoktatás, közm. vall.										
I. Tanügy	10,371.20	8,392.47	20,233.00	14,050.00	3,661.38	2,077.94	12,450.00	2,390.00		
II. Közművelődés	3,335.00	4,979.00	7,550.00	9,950.00	0.00	0.00	0.00	0.00		
IV. Vallásügy	0.00	340.00	564.00	780.00	0.00	0.00	0.00	0.00		
Összesen	13,706.20	13,711.47	28,347.00	24,780.00	3,661.38	2,077.94	12,450.00	2,390.00		

Csoport és fejezet megnevezése	Szükséglet				Fedezet			
	1941. évi zárószámadás eredménye	1942. évi zárószámadás eredménye	1942. évi zárószámadás eredménye	a város polgármesterének javaslata 1944-re	1941. évi zárószámadás eredménye	1942. évi zárószámadás eredménye	1942. évi zárószámadás eredménye	a város polgármesterének javaslata 1944-re
IV. Szegényügy és népjólét								
I. Szegényügy	6,365.02	8,026.15	9,635.00	14,090.00	1,127.40	2,335.37	950.00	1,650.00
II. Népjólét	2,208.92	1,771.68	2,122.00	4,540.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Összesen	8,573.94	9,797.83	11,757.00	18,630.00	1,127.40	2,335.37	950.00	1,650.00
V. Közlelemzés								
I. Közvágóhíd	13,835.77	56,827.65	44,311.00	54,400.00	16,835.00	59,571.60	37,590.00	48,650.00
II. Harósi hídszék	0.00	60.00	200.00	200.00	0.00	0.00	20.00	20.00
III. Piacterek	5,803.43	6,127.65	7,790.00	12,750.00	22,609.16	17,485.62	24,000.00	26,000.00
IV. Kötött élelm. gazd.	5,388.00	11,716.00	2,000.00	2,000.00	0.00	8,000.00	0.00	0.00
Összesen	25,027.20	74,731.30	54,321.00	69,350.00	39,444.16	85,057.22	61,610.00	74,670.00
VI. Városépítés								
I. Városszabályozás	3,345.21	5,504.15	12,721.00	37,250.00	1,735.40	881.03	800.00	1,200.00
II. Sétányok, faiútervények	1,741.96	3,322.43	6,021.00	10,760.00	250.00	250.00	330.00	330.00
III. Utak, gyalogátkelők	52,597.00	60,601.59	256,812.00	133,010.00	13,459.75	16,826.88	214,080.00	57,400.00
IV. Árcédelem	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
V. Útcaák, terek tisztogatása	10,125.45	10,663.09	17,562.00	27,270.00	0.00	0.00	0.00	0.00
VI. Közvilágítás	9,722.80	10,711.23	11,040.00	37,300.00	0.00	0.00	0.00	0.00
VII. Csatornázás	12.98	20,500.00	3,800.00	12,000.00	3,846.78	4,120.40	3,900.00	4,300.00
VIII. Vízmű	467.96	1,504.30	2,620.00	930.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Összesen	78,013.36	112,806.79	310,576.00	258,520.00	19,291.93	22,078.31	219,110.00	63,230.00
VII. Vagyonigazgatás								
I. Ingatlan és ingó vagyon	57,344.88	49,891.94	76,350.00	113,570.00	72,213.37	79,840.07	101,751.00	174,980.00
II. Jogok és javadal- mak	0.00	0.00	0.00	0.00	733.67	1,489.76	1,560.00	1,520.00
III. Különféle intéz- mények	18,377.55	23,631.00	23,400.00	39,800.00	17,669.24	31,238.45	23,350.00	42,100.00
Összesen	75,722.43	73,522.94	99,750.00	153,370.00	90,616.28	112,568.28	126,661.00	218,600.00
VIII. Hitelügy								
I. Hitelügy	9,946.45	4,367.00	18,935.00	36,360.00	109.54	619.87	2,000.00	2,000.00
Összesen	9,946.45	4,367.00	18,935.00	36,360.00	109.54	619.87	2,000.00	2,000.00

Forrás: *KövKorEi 1942–1944.*

5. táblázat Kézdivásárhely város vagyona a második bécsi döntés után

Vagyontárgy	Jövedelmező vagyon 1940-ben	Jövedelmező vagyon 1941-ben	Jövedelmező vagyon 1942-ben	Nem jövadelmező vagyon 1940-ben	Nem jövadelmező vagyon 1941-ben	Nem jövadelmező vagyon 1942-ben	Összes vagyon 1940-ben	Összes vagyon 1941-ben	Összes vagyon 1942-ben
Ingatlanok (5923 k. hold)	78.387.00	127.447.30	132.063.00	209.023.00	82.687.00	82.882.00	287.410.00	210.134.30	214.945.00
Épületek (28 db)	83.877.34	83.760.00	84.826.67	23.266.00	23.183.34	23.183.34	107.143.34	106.943.34	108.010.01
Ingók (leltári tárgyak)	17.632.67	19.604.01	6.016.67	18.618.74	29.168.26	45.685.89	36.251.41	48.772.27	51.702.56
Erdeti és mezőgazdasági termények					4.557.56	3.341.10	0.00	4.557.56	3.341.10
Kamatkozó takarékpénzüiri betétek (folyószámla)			115.508.67	12.753.38			12.753.38	0.00	115.508.67
Kamatkozó értékpapírok							0.00	0.00	0.00
Kamatkozó követelések	78.075.15	47.597.84	28.272.07				78.075.15	47.597.84	28.272.07
Nem kamatozó követelések ingatlan üzemek ingó	51.849.20	51.849.20	14.577.89 250.158.89	66.073.11	41.530.62	14.577.89 302.008.09	14.577.89 302.008.09	66.073.11 51.849.20	41.530.62 51.849.20
Jogok és javadalmak	703.400.00	433.200.00	433.200.00				703.400.00	433.200.00	433.200.00
Fogy. szerek, anyagok anyagszámadás szerint					20.771.24	35.827.46	0.00	20.771.24	35.827.46
Összesen	1.013.221.36	763.458.35	851.736.28	528.397.90	477.044.86	483.665.79	1.541.619.26	1.240.503.21	1.335.402.07

Forrás: *KöbKüEi 1942–1944.*

6. táblázat A város vagyont terhelő kölcsönök

Hitelező neve	Mikor vétetett fel a kölcsön és mikor használtatott fel	Hosszúlejáratú kölcsön	Rövidlejáratú kölcsön	Kamatláb
F.A.R.T.A.	1941. Légitalmi beruházásokra	–	13,000	kamatmentes
M. kir. Belügyminisztérium	1941. Végőhídi hitőberendezés és jégyár	40,000	–	kamatmentes
ONCSA	1942. Munkabérekre	–	2,500	kamatmentes
M. kir. Pénzügyminisztérium	1942. Állami szeszgyárhoz vezető út építésére	–	12,000	kamatmentes
Kézdivásárhelyi Takarékpénztár Rt.	1944-ben felveendő	–	38,000	6.50
Kézdivásárhelyi Takarékpénztár Rt.	1944-ben felveendő. Vágóhídi hitőberendezés és jégyár befejezése	–	21,000	6.50
MABI, Budapest	1943. Főtér rendezése és követése	160,000	–	7.50
Összesen		200,000	86,500	–

Forrás: *KöbKüEi 1942–1944.*

8. táblázat Iskolák Kézdivásárhelyen, 1941

Iskola neve	Osztályok száma	Tanulók száma	Tanerők száma
Állami népiskola	n. a.	441	10
Állami óvoda	n. a.	90	2
Állami polgári leányiskola	n. a.	336	13
Általános Ipartanonc Iskola	3	121	7
Kereskedőtanonc szakiskola	n. a.	31	n. a.
Református népiskola	n. a.	69	2
Római Kat. Nagy Mózes Gimnázium	6	300	13
Római kat. népiskola	n. a.	67	2
Római kat. téli gazdasági iskola	n. a.	61	5
Székyei Leány Népiskola	n. a.	23	3
Összesen		1,539	57

Forrás: *Jubilei 1941.*

7. táblázat Kézdivásárhely nép- és családvédelmi költségei

Megnevezés	Előirányzott	Felhasznált összeg
Közmunkára adott kölcsönök	2,500.00	
Inségmunka		
Szellemi szükségmunka		21,915.56
Támogatásra szorulóknak adott kölcsönök és vételáru hitelezések	58,025.00	
Köziéleti Szövetkezet forgóórájára adott kölcsönök	87,278.52	87,279.52
Összesen	147,803.52	109,195.08
Tejaktió	5,400.00	5,400.00
Érteztetési akció		
Cukorakció		
Tanfolyamok	2,100.00	2,100.00
Ósztöndíjak		
Ruha- és cipősegélyek	5,875.00	4,643.05
Napközi otthonok fenntartása	4,875.00	2,990.33
Egyéb segélyek	2,200.00	1,272.00
Karitatív segélyek összesen	20,450.00	16,405.38
Házassági kölcsön	1,275.00	1,367.54
Ügykezelés	168,253.52	125,600.46
Mindössze		

Forrás: SÁL, Fond 20, Dos. 58, vol. 3.

9. táblázat Kézdivásárhely lakosainak műveltségi adatai, 1941

Törvényhatóság	Főiskolát végzett	Középiskola 8	Középiskola 6	Középiskola 4	Elemi iskola 8	Elemi iskola 6	Elemi iskola 4	Ír és olvas általában	6 évesnél idősebb analfábéta összesen	6 évesnél idősebb <i>férfi</i> analfábéta	6 évesnél idősebb <i>nő</i> analfábéta	Ismeretlen műveltségű
Háromszék megye	612	1,734	643	4,465	252	48,365	31,351	108,063	17,997	9,265	9,712	110
Kézdi járás	69	303	103	621	26	11,607	9,959	29,834	5,957	2,853	3,104	78
Miklósvári járás	41	168	53	387	26	7,970	3,408	14,521	1,952	866	1,066	2
Orbai járás	73	232	87	560	49	8,818	5,949	19,862	3,885	2,834	2,051	4
Sepsi járás	85	348	97	721	76	13,206	6,571	25,869	4,746	2,072	2,674	5
Járások összesen	268	1,051	340	2,289	177	41,601	25,887	90,086	16,540	8,625	8,895	89
Kézdivásárhely mv.	104	215	77	719	32	2,158	1,737	5,829	390	173	217	3
Sepsiszentgyörgy mv.	240	468	226	1,457	43	4,606	3,727	12,148	1,067	467	600	18
Városok összesen	344	683	303	2,176	75	6,764	5,464	17,977	1,457	640	817	21

Forrás: *Demogr. 1941.*

